

УДК 343.43

Анна Сергіївна ПОЛІТОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз факультету № 1

Донецького юридичного інституту МВС України (м. Кривий Ріг)

ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ: ЗЛОЧИН ПРОТИ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ОСОБИ ЧИ ЗЛОЧИН ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ?

Стаття про кримінальну відповідальність за захоплення заручників розташована у Розділі III «Злочини проти волі, честі та гідності особи» Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України. Разом з тим, у науковій літературі неодноразово висловлювалася думка про необхідність перенесення даного діяння до розділу IX «Злочини проти громадської безпеки», оскільки основним безпосереднім об'єктом розглядуваного діяння нібито виступає громадська безпека.

Аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України показав, що у 2013 р. було обліковано 4 кримінальні правопорушення за ст. 147 КК України, у 2014 р. – 46, у 2015 р. – 19, у 2016 р. – 7, у 2018 р. – 6, за січень-лютий 2019 р. – 2. Це говорить про те, що суспільно-політичну ситуацію в Україні цей злочин набув підвищеної суспільної небезпечності.

Як свідчить аналіз міжнародно-правових актів з питань протидії захопленню заручників цей злочин відноситься до злочинів міжнародного характеру. Слід відзначити, що при розробці цієї норми враховувалась практика боротьби з цим небезпечним злочином, існуючий міжнародний досвід, а також міжнародні зобов'язання України привести національне законодавство про кримінальну відповідальність у відповідність до Міжнародної конвенції про боротьбу із захопленням заручників, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1979 р.

Проте серед вчених не склалося єдиної точки зору про основний безпосередній об'єкт захоплення заручників. Так, В. Бриліантов, В. Комісаров, Т. Нуркаєва, О. Михаль визначають основним безпосереднім об'єктом захоплення заручників громадську безпеку. При тлумаченні норми, що встановлює відповідальність за захоплення заручників, більшість українських спеціалістів (як вчених, так і практиків) вважають, що безпосереднім об'єктом цього злочину є: свобода, тобто фізична свобода людини, її право на вільне пересування, особиста недоторканність [1, с. 113], особисту свободу людини [2, с. 344], особиста свобода та безпечність осіб, які стали заручниками [3, с. 234].

Обґрунтовуючи свої точки зору про віднесення захоплення заручників до злочинів проти громадської безпеки вчені відзначають різні аспекти цього суспільно небезпечного діяння. Так, Г. Габібова вважає, що безпосередніх об'єктів захоплення заручників два: суспільні відносини, що забезпечують громадську безпеку, та суспільні відносини, що забезпечують особисту фізичну свободу іншої особи. Про посягання на основи громадської безпеки при захопленні заручників можуть свідчити, зокрема, такі обставини, як захват або утримання декількох осіб, наявність мети, властиві саме захопленню заручників тощо [4, с. 50]. Д. Бауськов обґрунтовує, що основним безпосереднім об'єктом захоплення заручників є громадська безпека, що підтверджується такими положеннями: а) цей злочин шкідливий для невизначено широкого кола суспільних відносин (безпека особи, недоторканність власності, нормальна діяльність підприємств, установ та інших соціальних інститутів); б) основні соціальні цінності суспільства порушуються опосередковано: шляхом спричинення шкоди відносинам, що регламентують безпечні умови життя суспільства. Це обумовлено спрямованістю цього виду злочину. Вчинив, наприклад, захоплення повітряного судна, винні одночасно ставлять під загрозу життя та здоров'я громадян, неправомірно вилучають чуже майно, порушують порядок роботи різних установ тощо. При цьому слід казати не про кожну окрему дію як злочин, а про їх сукупність. Таким чином, саме у своїй загальній спрямованості, єдиним злочинним умислом захоплення заручників, як злочин, посягає перш за все на громадську безпеку держави [5, с. 13].

Т. Нуркаєва стверджує, що відповідно до згаданої Конвенції будь-яка особа, яка захоплює або утримує іншу особу або погрожує вбити, завдати пошкоджень чи продовжує утримувати іншу особу (заручника) для того, щоб змусити третю сторону, а саме: державу, міжнародну, міжурядову організацію, яку-небудь фізичну чи юридичну особу або групу осіб, скоїти або

утриматися від скоєння будь-якого акту як прямої чи непрямої умови для звільнення заручника, скоює акт захоплення заручників. Таким чином, при захопленні заручників істотно зачіпаються інтереси не тільки конкретної особи (заручника), але й держави в цілому. Цей злочин, як правило, викликає великий суспільний резонанс, серйозно порушує нормальну діяльність державних органів, може скінчитися загибеллю людей іншими тяжкими наслідками ... Все це свідчить про те, що основним безпосереднім об'єктом захоплення заручників є громадська безпека. На це вказує й спеціальна мета захоплення – спонукання держави, організації чи громадянина до вчинення або утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Само по собі захоплення чи утримання заручника є лише засобом досягнення основної мети [6, с. 55]. Подібної точки зору дотримується й В. Бриліантов. Він вважає, що «основним безпосереднім об'єктом захоплення заручників виступає громадська безпека, а додатковим – життя та здоров'я людей, власність, порядок управління. Чому ж об'єктом захоплення не є особа? Адже саме на неї здійснюється посягання, саме її свободі, життю, здоров'ю погрожує злочинець? І все ж таки основна небезпека діяння полягає в тому, що воно спричиняє шкоду життєво важливим інтересам всього суспільства, невизначено великому колу осіб. На це вказує мета скоєння захоплення – спонукання держави, організації чи громадянина до вчинення або утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Само по собі захоплення чи утримання заручника є лише засобом досягнення основної мети. Тому посягання на свободу людини, а також інші суспільні відносини, за виключенням громадської безпеки, у цьому злочині слід віднести до додаткового або факультативного об'єкту» [7, с. 43].

Оригінальної точки зору щодо визначення основного безпосереднього об'єкту захоплення заручників дотримується О. Михаль. Він стверджує, що розглядаючи захоплення заручників як неправомірне фізичне обмеження свободи людини, при якому його наступне повернення до свободи ставиться у залежність від виконання вимог винної особи, звернення до держави, організації, фізичної чи юридичної особи, вважаємо, що громадська безпека як основний об'єкт захоплення заручників завдає шкоду тільки в тому випадку, якщо спричиняється істотна шкода або створюється погроза спричинення такої шкоди суспільним відносинам, що забезпечують стан громадського спокою, здійснюваного винними особами. Якщо вимоги за викуп особи, яка незаконно утримується, здійснюється самим потерпілим, то спричинення шкоди стану громадського спокою, нормальному функціонуванню соціальних інститутів носить опосередкований характер та не може розглядатися як основний об'єкт, якому спричинена шкода у результаті такого посягання. Вторинне значення громадської безпеки як об'єкта, котрому спричиняється шкода у цьому випадку, свідчить про те, що злочин, поєднаний з висуванням вимог про викуп самим незаконно утримуваним, посягає, перш за все, на недоторканність особи, подібно до того, якщо б вимога про викуп висувалась би самому викраденому. Шкода громадській безпеці, заподіяна в результаті вимагання викупу самим потерпілим має місце в стані крайньої необхідності. Остання обставина як раз й свідчить про те, що громадська безпека є в цьому випадку менш значимим об'єктом ніж особиста (фізична) свобода [8, с. 49].

Серед ознак, що характеризують захоплення заручника як злочин проти громадської безпеки В. Комісаров називає: а) він об'єктивно шкідливий для невизначеного кола суспільних відносин (безпека особи, недоторканність власності, нормальна діяльність підприємств, установ та інших соціальних інститутів); б) основні соціальні блага суспільства порушуються опосередковано – шляхом завдання шкоди відносинам, які регламентують безпечні умови життя суспільства. Однак від цього такий злочин не стає менш небезпечним, ніж, наприклад, злочини проти особи або власності. Оскільки шкода заподіюється не конкретній особі, а суспільно значущим інтересам – гарантуванню безпечних умов життя суспільства в цілому, тому законодавець встановлює достатньо суворі санкції за злочини проти безпеки суспільства [9, с. 44].

Отже, специфіка національного законодавства, потребує уважного підходу до імплементації міжнародно-правових норм, інакше система внутрішнього законодавства не сприйме нову норму, бо вона не буде використовуватись. Щось подібне сталося з нормою, яка передбачає кримінальну відповідальність за захоплення заручників. Тут була допущена помилка – неправильно визначений основний безпосередній об'єкт цього злочину.

Підсумовуючи вищевикладене, ми вважаємо, що основним безпосереднім об'єктом захоплення заручників є суспільні відносини у сфері громадської безпеки в зв'язку з тим, що шкода спричиняється життєво важливим інтересам усього суспільства, широкому колу осіб;

обмеження свободи особи є засобом досягнення основної мети цього злочину – спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Тому не цілком обґрунтованою є точка зору авторів, які стверджують, що додатковим об'єктом захоплення заручників є суспільні відносини, що забезпечують безпеку життя або здоров'я особи [10, с. 551]. У результаті вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 147 КК України, життю і здоров'ю потерпілих небезпека може і не загрожувати, однак право людини на свободу порушується завжди, в іншому випадку не може йти мови про цей склад злочину.

Тому додатковим об'єктом злочину при захопленні заручника є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, що становлять свободу, під якою розуміється не тільки свобода переміщення людини, але й свобода поведінки, що виключає фізичний примус. Факультативними об'єктами є життя і здоров'я особи (за винятком деяких кваліфікуючих ознак), а також відносини права власності.

Список бібліографічних посилань

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. Потебенька, В. Гончаренка. Київ : Форум, 2001. 393 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника. М. І. Хавронюка. Київ : Каннон ; А.С.К., 2001. 1104 с.
3. Коржанський М. Науковий коментар Кримінального кодексу України. Київ : Атака ; Академія, 2001. 656 с.
4. Габибова Г. Отграничение похищения человека от захвата заложников. Законность. 2002. № 11. С. 49–51.
5. Бауськов Д. Отграничение насильственного похищения человека от захвата заложников. Уголовное право. 2003. № 2. С. 13–14.
6. Нуркаева Т. Преступления против свободы и личной неприкосновенности и их место в системе Особенной части УК РФ. Уголовное право. 2003. № 2. С. 55–56.
7. Бриллиантов В. Похищение человека или захват заложника? Российская юстиция. 1999. № 6. С. 43.
8. Михаль О. Вопросы квалификации незаконного лишения свободы, похищения человека и захвата заложников. Уголовное право. 2003. № 4. С. 48–50.
9. Комиссаров В. В. Захват заложников: происхождение нормы, вопросы совершенствования. Законность. 1995. № 3. С. 42–46.
10. Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная : учеб. / О. В. Бобылев, С. В. Бородин, С. С. Босхолов и др. ; под общ. ред. Л. Д. Гаухмана, Л. М. Колодкина, С. В. Максимова. М. : Юриспруденция, 1999. 784 с.

Одержано 11.03.2019

УДК 343.97

Станіслав Григорович ПОЛІЩУК,

курсант 3 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНИХ ФАКТОРІВ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ БАНДИТИЗМ В УКРАЇНІ

Бандитизм в усьому своєму вигляді завдає шкоди громадській безпеці, створює загрозу життю та здоров'ю людей, власності, ефективній діяльності підприємств, що є недопустимим явищем для нашої держави, яка перебуває на порозі великих змін, адже дані прояви злочинності носять у собі рівень великої небезпечності та шкідливості, і здатні дестабілізувати ситуацію